

mítány skrz naskrz do poslední čárky. Každý ročník má svůj plán, který se posud vždy, alespoň z většiny, naplnil: každý ročník znamená kulturní výboj v tom neb onom směru, vyjasňování zmatených pojmů, odstraňování předsudků a nevědomostí, boj s farizejstvím a polovičitostí — jednou akcentuje se více výtvarná, po druhé literární a povšechně kulturní stránka.

Že se řadě literátů nelíbí V. směry a že by si je troufali vésti lépe, jest možno: jest to ten roztomilý český blud, který má tím více troufalosti, čím má méně vědomostí a talentu. Do každého veřejného díla mluví v Čechách a na Moravě řada nepovolaných diletantů — bylo a bude do skonání světa.

Proti nim může člověk veřejně pracující postavit jen svoje vědomí a svědomí. A stavím je i já.

Nevnucoval jsem se a nevnuču se nikterak „Mánesovi“ a stačí sebe slabší nespokojenost mně oficiálně projevená, abych se okamžitě vzdal svoji funkce. Nebyla mně sinekurou, znamenala mně mnoho práce, mnoho rozrušování, mnoho zápasů a trpkostí. A mohu klidně ukázat, na jaké úrovni byla textová část V. směrů před pěti roky, když jsem převzal redakci, a na jaké jest dnes.

Ale pokud budu redaktorem V. směrů, povedu je po nutnosti svojí osobnosti a svého charakteru, po svém uměleckém a kulturním přesvědčení a ne kompromisně a bezbarvě, ustupuje kdekterému novinářskému teroru.

3. 10. 1907.

Můj odchod z Volných směrů

Listek in memoriam

V listech píše se o mém odchodu z Volných směrů; nestarám se sice o to, ale přece toho leckdy nemohu neslyšet a někdy i nevidět. Mám tedy důvod podati autentický výklad a snad sem tam někdo dobré vůle na něj i čeká. Ale nebýt ani toho — chtěl jsem si hned po události celou věc zúčtovat, prostě z pudu čistotnosti: abych se jí zbavil, abych jí nevláčel s sebou a v sobě. Nenávidím nedopověděných historií: stávají se z nich lehce legendy a mythy. A když již legendy a mythy, tedy o čemsi opravdu krásném a velkém a ne o té malé a tristiň historii, kterou jest můj rozpor s družstvem V. směrů.

14. října dopoledne byl jsem překvapen návštěvou p. Štencovou; přišel mne pozvat na důležitou schůzi družstva V. směrů ten večer a zároveň povědět, co se bude ode mne žádat. Hovořil jako přítel, který chápe, že mně bude těžko přistoupit na to, co se ode mne bude večer chtít. (Družstvo reprezentuje list vůči valné hromadě spolkové a skládalo se mimo mne z pp. Štence, Švabinského, Županského, Jiráňka a Štursy — tento pán nedostavil se na schůzi.) Šel jsem tedy večer do Mánesa. Pánové pověděli mně, jaký jest cíl schůzky: usnesli se na tom, že jest třeba změnit v příštím ročníku *program listu*, mám se vyslovit, přistupuju-li na něj.

„Proč měnit program?“ namítám. Program V. směrů byl před dvěma roky rozšířen: měly v něm vedle sebe běžet výtvarné umění i literatura, doplňovat se, slíit vzájemně, bohatnout vzájemně společnými podněty. Vlastní příčina té změny byla tehdy — vedle snahy působit intenzivněji v celý kulturní náš život — tato:

vidělo se patrně, že není dostatek *hodnotných* příspěvků výtvarně-kritických; že nestačí příspěvky výtvarně-kritické vyplnit se etí celý list; že má větší výchovný význam dobrý literárně-kritický příspěvek o nějaké domácí bolesti než cizí odborný článek výtvarný, věnovaný třeba nějaké otázce technické.

— Proč tedy změnu?

— Proto, že jest nespokojenost s listem, jak se vede nyní. Valná hromada nedá prý nikterak *tomuto* družstvu V. směrů, kdyby měly jít dále dnešním směrem. Propadly by prý odpůrcům a toho jest pánům líto, chtějí zachránit V. směry za každou cenu, tedy změnou programu, koncesí.

Pochopil jsem, odkud vane vítr.

— A jakou změnou tedy?

— Odstranit z V. směrů všecku literaturu, věnovat je pouze a jedině výtvarnému umění. Všecko: hlavní list i kroniku.

Namítám: Jest nedostatek dobrých výtvarně-kritických příspěvků; všecko, co jsem z toho oboru dostal, tiskl jsem do poslední čárky; jsem si vědom, že literární články nebo glossy neubraly ani píď půdy výtvarnému umění. Páni to vědí stejně dobře jako já, ale křčí jen rameny. „Ostatně mohl byste psát i pak literární články do listu,“ míní jeden z nich velikodušně, „ale takové jako o Huysmansovi nebo o Miss Ruth.“¹ Rozumím, odkud vítr: takové, které nezavadí ani napravo, ani nalevo, které nikoho ani nepopálí, ani nezazebou. Rozumím, odkud vítr: jen žádně literární bolesti, nepřijemnosti, polemiky. Krotkou, neutrální a vzdálenou literaturu — taková jest devisa.

A pravím pak již rozhodně: „Mně jest celá otázka otázkou prosté společenské slušnosti. Uznáváte-li, aby člověk, který se vám stará o list, který mu věnuje svoji práci a péči, měl právo promluvit v něm občas slovo do důležité nebo aktuální otázky nebo pře, nebo právo brániti se proti útoku. Jak pravím: otázka společenské slušnosti a nic víc. Já projevy svoje podepisoval svým jménem: tisknul jsem je většinou v neutrální rubrice „Fora“, spolek jsem s nimi neztotožňoval — jest to prostě otázka, má-li se mně popřát do roka několik stránek papíru a tisku.“

A pokračuju pak: „Každý slušný vydavatel — tím víc umělecký spolek — přeje a dává svému redaktorovi volnost projevu, soudu, slova. Nevím, proč bych se jí měl zříkat právě já, který jsem se bil skoro celý život za tento postulát — já, který jsem té volnosti přál každému svému spolupracovníkovi a tiskl jsem ve V. směrech i nepřátelské projevy proti sobě (projev p. Hilbertův).“ A ukazuju pak na příklad nové „Moravsko-slezské revue“; ta přechází novým ročníkem v patronát „Klubu přátel umění“ v Brně — a Klub ten sám prohlášeje v listech, že „redakce části literární a umělecké ujímají se bratří Mrštíkové za úplné neodvislosti od vydavatelstva“ — „hle, pravím, to je slušný poměr vydavatele k redaktorovi“.

Ale pánů to nedojímá. Ohradili se proti mně právníckým formalismem: jejich jest list, list byl původně určen výtvarnému umění, oni mají právo změnit jeho program atd.

Slovem: řeč právníckého formalismu, řeč vlastníka nebo obchodníka, ale ne řeč umělecké pravdy a vnitřní poctivosti. Odpovídalo se mně jinou řečí, než v níž

1 - [Viz Duše a dílo, 5. vyd. str. 157—162 a zde str. 163 a n.]

jsem se lázal, než v níž jsme jindy spolu hovořovali. A tak jsem vstal, oblékl kabát, a nepodáv ruky, vyšel.

Pochopil jsem, že pánové sehráli se mnou obřadnou komedii: položili mně podmínky, na něž, věděli hned zpředu, jako literát cti své dbalý přistoupiti nemohu. To bylo jasné každému z nich a *limine*, ale komedie se musila sehrát, aby si mohli pánové umýt ve veřejnosti ruce, obléci bílé rukavičky a ukázati na mne pak svýma nevinnýma rukama: Ejhle, tvrdohlavce! Dělali jsme, co mohli, ale ne a ne... Nezbyvalo tedy k naší lítosti než... A vznešené pokrčení rameny.

Řekl jsem pánům na schůzi, že bych nerad pomáhal k tomu, aby z V. směrů bylo „Dílo č. II“. Co činilo nebo slibovalo alespoň odlišnou jedinečnou marku V. směrů, zničili si pánové... Což jest konečně věcí jejich; ale nechutným tartuffstvím jest, tvářiti se, jako by vážně očekávali, že budu pomáhat bořit, co jsem sám stavěl.

„Padl jsem“ tedy komplotem družstva, jehož jednotliví členové byli se mnou až do onoho dne v nejlepších přátelských stycích, jehož jeden člen navštívil mne dopoledne toho dne, aby mne připravil na to, o čem se bude večer jednat, a aby mně naznačil, že mne chápe a že se mnou sympatizuje (což mu ovšem nevažilo, aby večer na jevišti nepostavil se proti mně nejpříkřeji ze všech)... Družstvo hodilo mne přes palubu a šlo na valnou hromadu 18. října „zachraňovat Volné směry“ — nebo něco nebo někoho jiného? Ať tak, ať onak: nebyl jsem na valné hromadě (nechtěl jsem provozovat žádný tlak na rozhodnutí valné hromady), ale slyšel jsem, že jednání družstva udivilo řadu členů, kteří mají patrně o ženerosnosti a taktu lepší názor...

Z listů, které glossovaly tuto událost, jsem nucen věnovat slovíčko „Přehledu“, již pro jeho noblesu, která si hledá v Čechách rovné. Myslím totiž, že ani v poslední Lhotě neposílají za člověkem, který odchází z domu, muže malého rozumu a malé poctivosti, ale tím větší nevybíravosti slov i argumentů, aby ho znectival ještě na ulici — což právě provedl se mnou „Přehled“. Vystoupila tam tedy s dojemným chvatem jakási šifra a pochvaluje si rozhodnutí družstva. A týmiž koženě dokonalejšími, juristicky formálními důvody, kterých užívalo proti mně družstvo — dojemná shoda! Prý jsem si ve V. směrech vypořádal své osobní účty. Ach, ouvej, ouvej, osobní účty, objektivní a neosobní „Přehlede“! Michal Kohlhaas mstí se přece za křivdy neosobní, na jiných spáchané — že ano? A řada filosofů od Sokrata do Schopenhauera a Nietzscheho nemá ani potuchy o tom, co jest to osobní účet — že ano? A „Přehled“ s dr. Chalupným — kdež ti by teprve měli čůšku o takové neřesti! A mají také všechno právo, aby se jim hnusily polemiky — jim, kteří v pohnutějších dobách dovedou jich (ať odkrytých, ať zakuklených) přinést třebas třetímu listu! A ještě cosi trápí poctivce z „Přehledu“: V. směry staly prý se za mého režimu orgánem „velmi úzké kliky“. Ach ovšem, nejen velmi úzké, dokonce nejužší, neboť skládala se z jediného člověka, F. X. Šaldy. Lituju toho také, že byla tak úzká. Již proto, že kdyby byla širší (jako na př. klika, která sedí v liter. odboru Uměl. besedy, v Lumíru, v Kruhu a j.) a měla delší ruce a více vlivu, šel by šlechetný „Přehled“ mimo ni zcela mlčky a možná i s plachým pozdravem. Což jen jako extempore a dokument české literární noblesy. —

Nemám směšné iluze, že by můj odchod z V. směrů znamenal pohromu pro list.

Nenahraditelný není nikdo, nenahraditelný nebyl bych ani, kdybych byl tisíckrát větší, než jsem nebo nejsem, kdybych byl ve Směrech pracoval stokrát více, než jsem pracoval. Člověk není mnohem víc než dočasný orgán Myšlenky: nejsí-li jejím orgánem ty, jest jím někdo jiný; dělníci se střídají, ale role zůstává. Nepochybuji o tom, že V. směry dostanou s dostatek rukopisů (vždyť v Čechách se dnes tolik píše a, alespoň na první pohled, většinou slušně píše), zvláště poprosí-li o ně umělec takového jména jako p. Švabinský a poprosí-li o ně tak roztomile, jak již prositi umí. Navázal jsem styky s cizími literáty a kritiky, s Maclairem, Moricem, Meierem-Graefem: dnešní redakci stačí jen, aby konexi těch vykořistila — a není pochyby, že bude míti k tomu nejlepší vůli! Stálo mne dost a dost práce, dopisování, výkladů, cest, než jsem prolomil původní upjatost a nedůvěru těchto cizinců: ovoce mojí námahy spadne dnes do klína gratis nové redakci... Jest možno i, že nové Volné směry budou vyhlížeti skvěleji a lehčeji, příjemněji, brilantněji, že budou roztomilejší a libivější, než byly za mého režimu. Mají pro to dnes rozhodně upravenější půdu, než jsem ji nalezl já při svém příchodu do listu před pěti lety. Mnoho nevděčné černé práce, černé a nepříjemné práce, musilo býti dříve vykonáno, než mohl nastati status quo. Ano, moje práce ve V. směrech nebyla příjemná, nebyla snadná, nebyla pohodlná ani mně ani snad jiným; nebyla mnohdy ani snad vzhledná a zvláště patrná — ale byla jak trudná, tak nutná. Šla podstatně za dvojím cílem, který vposled splýval v jediný: šlo nejprve o to, ujasnit a utřídit celou řadu zmatečných pojmů, kterými se pracovalo v umění i v umělecké kritice a kterých vykořisťovalo pseudoumění a pseudokritika ke svým snad oslnivým, ale podvodným manévřům, a po druhé šlo o to, absolvovat, co bylo již v jiných kulturnějších zemích dávno absolvováno, rekapitulovat vývojovou logiku všeobecného uměleckého a kulturního rozvoje evropského, promyslit, probojovat, pročitit jej a získat českému uměleckému dramatu jeho resultáty jako podklad — a ne jako pohodlné akademické pravdy, nýbrž jako horkou kořist boje... Bylo třeba ukázat za konkrétních a docela určitých případů, co *není* umění, co *není* literatura, co *není* umělecká poctivost a logika; bylo třeba začínat v mnohém od abecedy, kopat v černé zemi základy — což není snad práce brilantní, ani příjemná, ani pohodlná a libivá na pohled, ale *nutná* na ten čas v Čechách a *nevynutelná*, máme-li vyjít z diletantní podvodnosti, z lepenkových Potemkinád, z divadelních kulís, postavených na chvilkové oslnění, aby se zítra žalostně sesuly při prvním nárazu větru nebo deště... Tato práce, opakuji, není zvláště čistotná: kladeš-li základy, pracuješ-li v zemi, snadno se zatřísniš a *musíš* po případě zatřísnit i jiné — ale pánové z družstva V. směrů donedávna cítili stejně jako já její nutnost a cítili ji.

Tuto práci svou ve V. směrech nepokládal jsem ještě nikterak za skončenu, naopak: zdálo se mně, že nejsme ještě mnohem dále než na jejím počátku — když pánové rozhodli se přerušiti ji a ustrojiti si V. směry patrně krásnější, libivější, které by oslňovaly více zrak a vůbec vyhlížely salonněji a skvěleji, rozkošněji a lahodněji. Pánové jsou patrně trochu nedočkaví úspěchů a zdá se jim, že jest již čas na střechu a dekoraci fasády, kdežto mně zdá se, že nestojí posud pevně základy. Bojím se, upřímně mluvenci, aby v této předčasné touze za příjemností a nezavadnou hladkostí neskrývalo se čertovo kopýtko. Mnohá věc, která se leskne, proto ještě nesvítlí, ani nehřeje.

Ať tak, ať onak, přeu si jen jednoho: aby duch, který projevilo družstvo proti mně, aby duch ten zůstal režisérem jen *mého intermezza* a nedostal se k režii listu. Neboť duch ten *není* duch umělecké poctivosti a vnitřní síly — jest to duch listivé potulivosti a kompromisního intrikánství. Kdyby dostal vliv ve vedení listu, uvidělo by se to brzy patrně a znamenalo by tu uměleckou *déroutu* listu.

Čehož by nebylo nikomu více líto než jeho někdejšímu redaktorovi.

Tedy ještě můj odchod z Volných směrů

Odpověď p. Nepředpojatému na feuilleton v Čase 8. listopadu [1907].

Jest dobře, že se ten pán takto podepsal; z článku jeho nebylo to totiž patrné — i jest dobře, že ujistil o tom svoje čtenáře hodně hlasitě a že to dal hned do nadpisu.

Zrekapituloval tedy pan Nepředpojatý moji literární činnost ve V. směrech za poslední dvě léta a plyne mu z ní samostatně již můj ortel. Prostě, nevyhnutelně, samozřejmě. Nesplnil prý jsem program, který jsem si položil: literatura a umění neběžely prý vedle sebe, nedoplňovaly se, nesílily vzájemně společnými podněty. To prý jest jasné jako slunce; to musili vidět znalci literatury, jakými prý jsou členové družstva. Nuže, *donedávna neviděli této jasné věci; donedávna líbila se jim literární část V. směrů; donedávna* (alespoň až do mé polemiky s p. Karáskem) *plnila po jejich soudu svůj úkol*; ještě při mimořádné schůzi na jaře (při příležitosti repliky p. Hilbertovy) hájili tento program, hájili i volnost redaktorskou. A nejen to: donedávna neviděl toho očividného zpuštění ani sám „Čas“; až náhle, přes noc takřka, spadly mu šupiny s očí. Ještě v lednu t. r. přinesl „Čas“ ve své Hlídce *zcela opačný* posudek mojí liter. činnosti ve V. směrech, posudek ženerosní, nesený sympatií ke mně. Namítne se mi, že není z téhož péra. Vím také, ale rozdíl mezi nimi není také žádný stupínek, nýbrž celých 180°.

Mne by těšilo, kdyby p. N. pověděl, jak si představuje *naplnění* našeho programu. Jak představuje si, že se má doplňovat literatura a umění? Jak mají slílit a obohacovat se navzájem? Měly snad V. směry přinášet na jedné straně výtvarné dílo a na druhé výklad o něm? Nebo na jedné straně sujet výtvarný (třebas krajinu) a na jiné báseň komponovanou na ten sujet? Nebo jak?

Za moji redakce doplňovaly se výtvarné umění a literatura, jak jedině po mém soudu doplňovat se mohou: inspirací, vysvětlením, které přináší výtvarné dílo básníků a naopak, širokou společnou základnou myšlenkovou, tím, že se výtvarné umění i literární práce svádí v tutéž jednotu, redukuje v týž společný kořen — jednotící estetikou a kritikou, která vyhledává podoby, analogie, společné zákony. Co jsem tiskl z beletrie ku př., týkalo se většinou velmi důvěrně tvůrčího procesu uměleckého (Merežkovského Monna Lisa, některé články Barrésovy, „Město v růžích“ a j.), nebo byla to dramata umělecké myšlenky nebo práce inspirované kulturou výtvarnou. Nedovedu si představit, že někdo může přečíst pozorně „Město v růžích“ a nezachvět se nad záhadnými ranami duše, nad propastmi vnitřního světa, nad nebezpečími hypercivilisace. Nebo jak může někdo (rozumím člověka dobré vůle) odložit bez duševního zisku některou meditací Březinovu, aniž by

nabyl hlubšího a správnějšího pohledu v umělcův osud? Výtvarník nemůže přečíst bez užítku ku př. listy Flaubertovy, kde se stále vrací problém formy atd.

Jak rekapituloje moji činnost p. N., jest viděti z tohoto bodu: „v lednu podnikl útok na Laichtrův *nakladatelský prospekt*, vrátil se k němu v březnu atd.“ Tendence patrná: zsemšnit mou tehdejší kampaň. Vpravdě měla se věc docela jinak: nakladatelský prospekt byl pouhou hmožnou narážkou, východiskem a ovšem ne ten prospekt, nýbrž *tendence a program nové beletristické knihovny* Laichtrovy; odtud rozvinula se mezi mnou a spis. p. Laichtrem polemika, která se dotýkala *základních otázek literatury a kritiky*... To nazve p. N. bojem o nakladatelský prospekt!

Ale vrátím se k věci. Ve *svých* literárních příspěvcích ve V. směrech měl jsem vždycky na mysli společnou uměleckou basi pro literaturu i umění výtvarné. Psal jsem třebas o novoklasicismu v literatuře a ukázal jsem současně, že toto hnutí má paralelu ve výtvarném umění; psal jsem o herecích ruských a ukázal jsem, čemu se od nich může učit každý umělec i výtvarník. To viděl každý poctivý člověk a upíratí může mně to jen zlá vůle.

Pan *Slaviček* není jistě žádný estét, není ani snad člověk mého duševního typu a založení, ale jest poctivý umělec a poctivý muž, a proto tuto snahu cítil a řekl mně to. V *dubnu* t. r. dostal jsem od něho list; otiskuju-li jej, otiskuju jej jako literární a umělecký dokument, otiskuju jej v krajní chvíli, kdy se proti mně útočí se všech stran zbraní nevybranou. To budiž vysvětlením.

Zní: „Vážený Pane, nečetl jsem — už ani nepamatuji, jak dávno — ničeho s tou živou radostí, jako Vaše řádky v posledních číslech V. směrů. — A právě, že vysloveny tak upřímně a včas a že se týkají *věcí zásadních*, mají veliký svůj význam. Přál bych, aby i Mánesu byly něčím ozdravující, dokud snad je ještě čas — *protože týkají se nejen literatury, ale toho opravdového snažení uměleckého vůbec*. — Nepíšu více, ale chci jen tolik ještě říci, že tisknu Vám upřímně ruku. —“

Tak soudil muž mně cizí, kterého osobně ani neznám; mohl jsem se domnívat, že cítí jinak mí osobní přátelé z družstva?

Pan N. míní, že prý rozplašuju spolupracovníky; nezískávám prý a nepřitahuju. Ruku na srdce: kolik lidí, kteří kdysi založili čtrnáctideník a týdeník „Čas“, jde dnes s ním? Kde jsou? V mladočeském táboře. Kde jsou někdejší spoluredaktoři „Času“? Kde jest mladší realistický dorost? Ano, „lidé se scházejí a rozcházejí“. — Cituje p. N., ale jen tam, kde se mu to hodí. Chceš-li něco a jdeš-li za tím neúchylně, nemůžeš se divit, že druhové kolem tebe řídou, že se jim stáváš nepohodlným, že samotnější. Pan N. píše, že měl jsem jen 4—5 spolupracovníků. Ano, a ti ještě musivali čekat měsíce a měsíce, než jsem jim mohl uveřejnit práci; tolik místa zaujaly články výtvarnické. Jest vedle nich jistě nejméně ještě deset literátů, od nichž bych býval měl rád příspěvky ve V. směrech, ale bál jsem se přímo říkat jim o ně — ačkoliv vím, že bych je byl dostal.

Pan Nepředpojatý viní mne z nerytířskosti, s níž jsem se zachoval k p. Hilbertovi. Prý jsem jej dal spoutat na ruku, na nohu a pak jsem do něho bil. Pan N. stal se patrně obětí klepů a pomluv. Podmínky, které jsem dal p. Hilbertovi, měly jeden smysl: aby se polemika nerozšiřovala na jiné pole, než kde vznikla; proto neměl p. Hilbert překročit ve své replice objemu stati, kterou jsem mu věnoval. Tyto